

براهوئی شاعری ٹی لوزی آزموندہ

ڈاکٹر لیاقت سنی ☆

Abstract:

This research article shows the experimental improvement in Brahui poetry although Brahui poetry experiences prosperous itself regarding style, rhyme and genre since 1990. It further proves that senior most lyrists have initiated lexical experiment in Brahui poetry. When some ones thoughts, opinions and feelings would dresses up with stylistic experience, then it shows the hardship, sorrows' and trial of life, it is known as self defined poetry too, Which deals with your inner life activity. Such feelings generate lexical experiment and improvement in Brahui. This was the period when Brahui "GHAZAL" reached its Destination.

فنی تجربہ تو خارجی بابت تبدیلی آن پدمریک شاعری ٹی داخلی تبدیلی تو لوزی تبدیلی کس ارے
ولے تجربہ وروایت کس افک داڑے خارجی آن مرادھاٹی، جون ناء وداخلی آن مراد، مواد ولوز آتاء۔
واہم براہوئی نوشتوک خارجی تبدیلی آن بیدس داخلی تجربہ و تبدیلی ناکوشت کرینے و مواد یا
لوزی رداٹ تبدیلی و تجربہ نامقصد نوشتوک تینا نوشت ٹی شیریں آہنگ و دی کنگ و درشان کیک
ایلو واکہ اسہ سر حال کسے آہیرہ داوڑا نگا تجربہ مریک۔

یعنی داوڑا نگا نوشتہ اسہ لوز کسے نا دا پار پپار پھیری کیک ہرانا سر حال و موزوں ہم اسٹ مریک دا اسہ
جٹاء بحث و تران کسے کہ انت براہوئی ادب داخلی یعنی مواد یا لوزی تجربہ ہم تجربہ کس خیال کیک یا نہ؟

* ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان کوئٹہ۔

اگہ ہنگ ۽ مواد یا لوزی تبدیلی و تجربہ ٹی روایت منگ نالانگی ہم خنگ ودا آسان و سبک ہم ارے
 داکان بیدس براہوئی شاعری نامزاج و تب تون اور اورا و شیرازی زبان ہم داوڑا نگا تجربہ و دروشم آتے
 امنائیک و لے و لدا ہم ادبی بابت داک فک پوسکن ۽ گام یا تبدیلی خیال کنگپسہ انتیکہ تجربہ بیرہ ہائی جون
 ٹی تبدیلی آن مریک داخلی تجربہ تو متکنا روایت آ تیٹی کنگانے و گیشتری مثنوی یا ٹھپوئی شاعری ٹی
 دو بریک انتیکہ اسہ سر حال نئے آ سرجمی اٹ نوشتہ کنگ کن مثنوی نادر و شم مدت و مکم ایٹک ہندو لوزی ۽
 تجربہ کس جذبات اسلم آن نمونہ کن نوشتہ ۽ ہرائی لوزی تجربہ در شان ارے

امر	عشق	انسانے	ہوشان	دیک
امر	است	دڑد آن	باٹی	بریک
امر	تینکھ	تینٹ	کرینک	عذاب
امر	فرقہ	بندی	تو مسن	خراب
امر	کارہ	داکان	لکھ	و ہزار
امر	محل	ماڑیک	مریرہ	مزار
امر	مسنو	ایلمک	کسر آن	مر
امر	مس	کسر نن	کہ خل	تیان پھر
امر	عقل	زنداتہ	زندان	کرے
امر	خیر	برکت	۽ دشتان	درے
امر	ارغ	لاچار	زایفہ	زور
امر	کارواناک	ہندن	ہنور	(1)

دائی لوز ”امر“ ہرا بنجائی لوز ۽ وچا نوشتہ امر نادا پار پپار چرخ کیک و نوشتوک ہر ہمو سر حال ۽
 نوشتہ کیک ہرائی ”امر“ نا بابت ترکیب و ترتیب جوڑ مرے اسہ ہندو نو پین نوشتہ کس ہرائی لوز ”عجب“
 سر حال جوڑ ۽۔

اینو نا ننا ایمان عجب انسان عجب شیطان عجب
 ننا قول عجب، پیمان عجب دا میر عجب سلطان عجب
 نما حسن عجب، ننا عشق عجب، دا قہر و غضب بیداد عجب
 دا است عجب دا ٹھپ عجب دا ٹھپاتا درمان عجب (2)

داوڑانگا لوزی تجربہ کن داوخت اسکان چو پن، دروشینک واصطلاح کس جوڑمتنے ایہن دامتکنا
 دروشم تیٹی نوشتہ مرسہ کرینے، وختس، غزل تو وختس مثنوی نادروشم اٹ نوشتہ مرسہ بسونے وداوڑانگا
 تجربہ، کزاں کزاں ایلو نوشتوک آتا نوشت آتیٹی ہم دو بریک داکان بیدس لوزی تجربہ ٹی ہم مستی تجربہ
 نادرک رسینگک یعنی اسلم پروانہ اسہ لوزنئے ہلیک تو اوکان گڈ دادروشم ٹی فتح شادپین شونداری کرسہ
 دادے نظمیہ رنگ ایٹک ہرادے اگہ پن تنگ ء تو ”لوزیہ نظم“ پانگ منگ کیک وڑک کن ”رازنا
 ہیٹس“ آن منہ شیر

خوینکے	ہر	خوینکے	جوان	سمجھ
خوینکے	خوکی	ء	رحمان	سمجھ
خوینکے	اف	بہا	نادان	سمجھ
خوینکے	رب	نا	احسان	سمجھ
خوینکے	مشکلا	آسان		سمجھ
خوینکے	خن	ٹی	مہمان	سمجھ
خوینکے	رب	نا	مہران	سمجھ
خوینکے	عشقنا	میدان	سمجھ	(3)

فتح شادنا اسہ لوزیہ نظم کس ہرائی ”قلم“ سر حال ء

قلم	بادوی	ء	زبانے	قلم
قلم	بے	توارا	ترانے	قلم

قلم بخت دولت شانے قلم
 قلم انت پاوہ اخہ جوانے قلم
 قلم دنامہرے دڑانے قلم
 قلم ہر فک علمے روانے قلم
 قلم کسے آ کہ ہرانے قلم
 قلم کیک روشن گمانے قلم (4)

لوزیہ نظم آن بیدس لوزی تجربہ ٹی ترکیب ردیف وقافیہ نابابت ہم پوسکنوروایت ملیک یعنی مرغناردیف آتاہنگ شیریں چس وودیفنگ ولے وآہنگ ٹی ودیکی ناسوب مریک ایہن توداداخلی ء تجربہ ء ولے واہم داڑان شیرنا دروشم وحسن ودک مرغناردیف آتیٹی ارارگرا درشان مریک اوہڑتوماک اسہ ایلونازد مریرہ۔

i۔ داہم خیال نئے کہ مرغناردیف ناکہفنگ شاعرکن آسانی ودی کیک یانوشنوک پین زیات لوز آتا کہفنگ آن بچک یاہرا تم گوڑلوزاک یعنی ذخیرہ انگالوز آک کم مریرتو مرغناردیف مرغنالوزی ترکیب آتے اوارکننگ اک۔

ii۔ مرغناردیف آن مست قافیہ نابریبیری مشکل وکبین لکیک ہرافنکاری کس خوانسک ایہن پیشن آن یاخواننگ آن آسان محسوس مریک ولے لفنی بابت مرغناردیف آتا ترکیب وقافیہ نابریبیری عالمانہ ء لالخی خوانسک۔

مرغناردیف آتا درشانی براہوئی شاعری ٹی کفایت کرارنا نوشتہ آتیٹی خننگ ”استارخس تینو“ ہم اسہ غزل سے نار دلیف ء ہراپورا ء مصرعہ سے منظور بلوچ ناغزل سے نامنہ شیر ہراتیٹی مرغناردیف آتا بازگینی اٹ ترکیب ہفنگانے۔

دیرس بسک تینو اییک مہرس گپس گوشس پھلس

تالان اینو ہستین اسک مہرس گپس گوش پھلس
 انتے نختکو پالن پالن انتے جوڑکو بارن بارن
 یا تا ولدا ولدا بسک مہرس گپس گوش پھلس
 انتے بھلن بھلن نکتو چلہ نا وڈمرغن نکتو
 تیرونکس وا استٹ تسک مہرس گپس گوشس پھلس (5)

داٹی ”مہرس، گپس، گوشس، پھلس“ ردیف نارداٹ ہنگا نے یعنی ستر یا مصرعہ نا نیمہ ردیف ء
 تو ایلیو نیمہ تے اسل شیتیر ء ہر ابراہوئی شاعری ٹی پوسکتو ترکیب نئے ہر ادے داخلی تجربہ پاننگ اک ودا
 وڈانگا تجربہ سرسہمی وروایت منگ نالائی تھک۔

ایہن باز آک دانتے ”مرغنا بحر“ نا استعمال پارہ یعنی اوفنا خیال ء شاعر مرغنا بحر نئے نوشتہ کرینے
 ولے بحر چو وختس مرغن یا گونڈ مفک بلکہ بحر ٹی بروکا کڑو (رکن) آتا کچ مچہ یا باز منگ کیک بحر تو
 ہمواسٹ ء اگہ اونا کڑوک چٹ مسرتو اودے چنکا بحر خیال کنگ اک اگہ ہمو بحر نا کڑو تا کچ زیات
 کنگ ء ہر ادے مرغنا بحر خیال کنگ اک ہر اسہ غلط فہمی نئے اسل اٹ مرغنا ردیف نا ترکیب ء ہنگ
 آن بحر نا کڑوک ودرہ ایہن تو اسل شیتیر تینا کچ مرک اونا مرغنی ناسوب مرغنا ردیف مرک۔ مرغنا
 ردیف آتے شیتیری زیبائی کن کفایت کرار ہم ذکاوری و استادی اٹ کاریم ہلکنے ”بالا د“ ٹی مرغنا ردیف
 آتا جوانو کچ کسیت نمونہ غاک دو بریرہ دنکہ

تینا ویرانا دازندگی ء خنوٹپ تازہ مرک درد زیادہ مرک
 یا کسرتی تینا ناگلی ء خنوٹپ تازہ مرک درد زیادہ مرک
 دیدہ ء دول درکڑ دا استے اثر دنکہ ارمان ء مودہ نا استے ہشر
 ای خوشی ء خنو ماتمی ء خنوٹپ تازہ مرک درد زیادہ مرک
 کاوکہ ڈکواوی تینے چن ٹی دس بلبلاتا دازیا وطن ٹی دس
 ایڑے پھلاتا ای دونی ء خنوٹپ تازہ مرک درہ زیادہ مرک (6)

بڑزکوشیتیر تینی ”خنوٹپ تازہ مرک درد زیادہ مرک“ مرغنا ردیف نئے ہر انا وڈک پین براہوئی

شاعری ٹی دوہنک کفایت کرارٹی دالانچی اسک کہ اومرغنا ردیف آتے داخس زیبائی اٹ خلا کہ ہرا
 انسان نانہ بلکہ قدرتی ء ترکیب لگیہرہ ہندن شاعر نافنکاری وشاعرانہ لانچی تیان بیدس مرغنا ردیف آ تیٹی
 موسیقیت ولئے سرہم درشان مریک ہندن بیان کنگ وخت آ باز زیبا ء خنگرہ۔
 کفایت کرارنا شاعری ٹی گیشتری مرغنا ردیف آک دو بریرہ داڑے اونا گڑاس مرغنا ردیف
 آتے درشان کینہ

’ای داسکان بازگٹ سٹ است ناکرتے مچ کیوہ‘

’استناہیت نئے کسے ای پاپرہ‘

’کرارای نے آ حیرانٹ‘

’نن تیرمفک دے گدرینلک‘

’کنے پابوکنا بالادے پاپیرے‘

’بے تک بے تو اچپ چپ کرار کرار‘

’است مونجا مریسہ‘

’اینو خاخرے نے خبر مرے۔‘

اسحاق سوزنا سونج رونج ٹی ہم مرغنا ردیف آ تا ترکیب دو بریک سوزنا مرغنا ردیف نئے نامثال‘

ای اوڑا ہراٹہ وا اوہم ہرا کہ ای ہم اسٹہ چپ اوہم اسکہ چپ

خویک ہر دوسرنا کہ خن تیان و ہا کہ ای ہم اسٹہ چپ اوہم اسکہ چپ

تخوک اسکہ تال حنامی آ پر بنن دو تیا ٹک ننا است ٹی اس

نہ ای ٹک بناٹہ نہ اوٹک بنا کہ ای ہم اسٹہ چپ اوہم اسکہ چپ (7)

داغلی تجربہ نادا مرغن ردینی آ تجربہ ہر نوشتوک ناشیر آ تیٹی خنگلک یعنی نوشتوک ناتب وٹو آ

دا تجربہ لگک و نوشتوک جوان وڑاٹ تینا است نا حال و سر حال ء درشان کنگ کیک۔

کھٹیا

سر سہب او تجربہ نئے کن دالمی اے کہ تجربہ کرو کا یا نوشتوک اے روایت آ تا جوانی و کمبوتی سیم و دنگ نابابت و انھی مرے۔ ادبی تجربہ نئے ناسر سہی ہمو وخت آ منگ کیک ہر اتم ہمو زبان ٹی تجربہ منگ ۽ ہمو زبان ٹی پوسکنا تجربہ ۽ قبول کنگ ناسگ مرے او پوسکنا تجربہ زبان نامزاج و آ ہنگ نابابت مرے۔ سر سہب آ نوشتوک ہمو دے ہر امتکنا روایت آ تیان او نامبوتی و گھٹی تے مر کرسہ تینا نوشت ۽ زیبدار کے گڑا ہمو نوشت یا تجربہ تالان منگ نالانچی تنگ داڑے ارا گڑا نادرک لکیک کہ متکنا روایت یا نوشت آ تیان یا متکنا نوشت وھاٹی یا دروشم تا کمبوتی و گھٹی تے مر کنگے ہر اقل اودے تالان منگ کن اپسہ اگہ پوسکنا تجربہ نئے مرے تو او نابینا دمتکنا روایت آ تنگ ۽ اوکان گڈ ہموھاٹی ٹی تینا رداٹ تبدیلی ہنگ ۽۔

براہوئی ادب ٹی تجربہ غاتا بے سہی ناسوب آ ک باز منگ کیرہ و لے اسہ سوب نئے داہم ارے کہ گیشتری کہ تجربہ نئے مسونے داہرہ نوشتوک نافی لانچی تا درشان نا خاطر آن مسونے ہندن لاشعوری وڑاٹ تجربہ نابینا دمتکنا نے اوکان گڈ ہمو تجربہ یاھاٹی آ او نا او لیکو نوشتوک ہم قلم ہر فتنے۔

فنی تجربہ تو خارجی بابت تبدیلی آن پد مریک شاعری ٹی داخلی تبدیلی تو لوزی تبدیلی نئے ارے و لے تجربہ روایت نئے افک داڑے خارجی آن مرادھاٹی، جون ناء و داخلی آن مراد، مواد و لوز آ تا ۽۔

براہوئی نوشتوک خارجی تبدیلی آن بیدس داخلی تجربہ و تبدیلی نا کوشست کرینے مواد یا لوزی رداٹ تبدیلی و تجربہ نامقصد نوشتوک تینا نوشت ٹی شیرئی آ ہنگ و دی کنگ ۽ درشان کیک۔ ہراڑسکان براہوئی شاعری ٹی تجربہ یا پوسکنا روایت نئے ناد و تنگ ناہیت ۽ تو براہوئی ادب لاشعوری وڑاٹ دا عمل آن گدرینگانے، کھٹیا بے سہی آ سر مریک۔ داکان بیدس لوزی بابت مروکا تجربہ ہرا پابندی و چیڑگنی آن بیدس ہچ نئے افک، اودا براہوئی شاعری کن نسخان نئے سر پند منگ اک ہراڑان خیال و سوچ آ ک کٹ مریرہ۔

حوالہ غاک

- 1- پروانہ، محمد اسلم، ”جذبات اسلم“، 1995ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پنه 57
- 2- پروانہ، محمد اسلم، ”جذبات اسلم“، ایضاً پنه 108
- 3- شاد، فتح محمد، رازِ نناہیتس“، 2003ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پنه 115
- 4- شاد، فتح محمد، ”رازِ نناہیتس“، ایضاً پنه 95
- 5- بلوچ، منظور، ”استارِ تحس تینو“، 2002ء تواری پبلی کیشنز پنه 17
- 6- کرار، کفایت ”بالاد“، 2004ء راسکوه ادبی دیوان پنه 25
- 7- سوز، محمد اسحاق، ”سونج رونج“، 2001ء براہوئی اکیڈمی کوئٹہ پنه 241